

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies is a double-blind peer-reviewed, open-access journal published to reach excellence on the scope. It considers scholarly, research-based articles on all aspects of economics, finance and accounting. As an international congress aimed at facilitating the global exchange of education theory, contributions from different educational systems and cultures are encouraged. It aims to provide a forum for all researchers, educators, educational policy-makers and planners to exchange invaluable ideas and resources.

ТЎҒРИДАН-ТЎҒРИ ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИГА ТАЪСИРИ.

Тоғаев Салим Собирович

*Тошкент давлат иқтисодиёт университети, Банк ҳисоби ва аудити кафедраси
доценти, PhD*

Халбеков Камариддин

ТДИУ Самарканд филиали мустақил изланувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада Ўзбекистон иқтисодиётига тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар динамикаси кўриб чиқилади. Ушбу ишнинг мақсади тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар таъсирида мамлакат экспорт кўрсаткичини ўзгартириш учун соҳадаги мавжуд муаммоларини аниқлашдан иборат. Мақолада тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва давлат экспорти таркиби ўртасидаги муносабатларда келиб чиққан иқтисодий масалалар таҳлил қилинади. Унда тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар таъсирида мамлакатнинг экспорт кўрсаткичини кўтаришда юзага келадиган муаммоларини ечиш йўллари келтирилган. Бугунги кунда бир қатор асосий иқтисодий кўрсаткичлар, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни импорти ёки экспорти миқдори билан чамбарчас боғлиқлиги келтирилган.

Таянч сўзлар: Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар; иқтисодий курсаткич, жаҳон молияси; халқаро рейтинг; экспорт; импорт; технологиялар импорти.

Кириш.

Иқтисодий глобаллашув корхоналар учун ўз ресурсларини қўллаш соҳаларини танлашда янги имкониятлар очади. Хорижий сармояни жалб қилиш ривожланган мамлакатлардан илғор технологияларни жалб қилиш орқали иқтисодиётнинг инновацион таркибий қисмини мустаҳкамлаш имкониятларини очиб беради.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2024-йил 2 май куни Халқаро конгресс марказида учинчи Тошкент халқаро инвестиция форумининг ялпи мажлисида: Жаҳон иқтисодиётининг ўсиш суръатлари сўнгги уч йил давомида пасаяётганини кўрсатиб ўтди. Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар билан боғлиқ тенденциялар ҳам кутилган умидларни оқламаяпти. 2023 йилда ривожланаётган давлатларга киритилган инвестициялар умумий ҳажми 9 фоизга камайганлиги. Аммо бизнинг асосий мақсадимиз - Ўзбекистонни хорижий инвесторлар учун ишончли ва узоқ муддатли ҳамкорга айлантириб,

инвестициялар мамлакатимиз трансформациясининг локомотиви ва иқтисодий тараққиётимизнинг мустаҳкам драйверидир, - деди Президентимиз. Шуни таъкидлаш керакки, ялпи ички маҳсулот бир қатор шарт-шароитлар ва омиллар таъсирида шаклланади. Шундай қилиб, қайси кўрсаткич - хорижий инвестициялар ёки ялпи ички маҳсулот - омил, қайси бири натижа эканлигини аниқлаш жуда қийин. Бошқача айтганда, тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳажмининг ошиши ялпи ички маҳсулот ўсиши омили бўладими ёки иқтисодий ривожланиш инвестицион фаоллик кўлами ва ҳажмини белгилайдими, буни аниқ аниқлаш қийин.

Тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг соф кириб келиши (чиқиши) ва ЯИМ ҳажми ўртасида деярли боғлиқлик йўқ. Бу инвестицияларнинг кириб келиши (чиқиши) кўрсаткичи жалб қилинган ва чиқувчи инвестициялар ўртасидаги фарқ эканлиги ва шунинг учун ўзига хос тенденцияга эга эмаслиги билан изоҳланади. Меҳнат унумдорлиги кўрсаткичлари ва тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар миқдори ўртасида ҳеч қандай боғлиқлик йўқ. Хорижий инвесторлар Ўзбекистонда ишчиларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш орқали юқори технологияли ишлаб чиқаришни жойлаштириш ва меҳнат унумдорлигини оширишдан манфаатдор эмас, деб айтишга асос бор. Шунингдек, маъмурий тўсиқларнинг мавжудлиги ва ривожланмаган инфратузилма меҳнат унумдорлигига таъсир қилади. Кирувчи тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳажми ва интеллектуал мулк объектларини сотиб олиш бўйича тузилган шартномалар сони ўртасида заиф боғлиқлик мавжуд. Бу хорижий инвесторлар Ўзбекистонда инновацион бизнесни юритишнинг мақсадга мувофиқлигини, шунингдек, иқтисодиётга инновацияларни жорий этишнинг паст суръатларини кўрмасликларини тасдиқлайди. Шу билан бирга, тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар оқими ва технология импорти ўртасидаги боғлиқлик анча юқори бўлиб чиқди, чунки маҳаллий инвесторлар ўз маблағларини хорижий компанияларга, шу жумладан янги технологияларга кириш туфайли инвестиция қилмоқдалар. Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар динамикаси билан экспорт ва импорт ҳажми ўртасида яқин боғлиқлик кузатилмоқда. Хорижликлар янги ишлаб чиқариш қувватларини очиб, ўз маҳсулотларини нафақат ички бозор, балки келгусида экспорт қилиш учун ҳам ишлаб чиқармоқда. Ва аксинча, ўзбек инвесторлари ўз маҳсулотларини Ўзбекистонга импорт қилишлари мумкин бўлган хорижий ишлаб чиқариш объектларига маблағ сарфлайдилар. Бундан ташқари, турли давлатлар ҳудудида жойлашган асосий ва шўба корхоналарнинг мавжудлиги савдо алоқалари мавжудлигидан далолат беради, бу давлатлар экспорти ва импортига ҳам таъсир қилади. Шундай қилиб, хулоса шундан келиб чиқадики, Ўзбекистоннинг бир қатор асосий иқтисодий кўрсаткичлари тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар импорти ёки экспорти миқдори билан чамбарчас боғлиқ. Аммо муносабатларнинг яқинлигининг юқори кўрсаткичлари фақат кўрсаткичлар ривожланиш тенденциясининг мос келишини тасдиқлайди.

Хулоса.

Экспорт ҳар қандай давлатнинг муҳим иқтисодий кўрсаткичидир. Экспорсиз иқтисодий ўсишни таъминлаб бўлмайди, бунга эришиш учун эса бошқа давлатлар билан савдо алоқаларини ривожлантириш, экспортнинг устувор позицияларини белгилаш зарур. Экспортдан тушадиган даромадлар ташқи давлат қарзларини тўлаш, захира фондларини яратиш ва товарларни импорт қилиш учун маблағ манбаи бўлиши мумкин. Сўнгги тадқиқотлар шуни кўрсатадики, мамлакатнинг узоқ муддатли истиқболдаги ривожланиши нафақат экспорт ҳажмига, балки уларнинг сифат таркибига ҳам боғлиқ. Мураккаб маҳсулотларни экспорт қиладиган мамлакатлар оддий товарларга ихтисослашган

мамлакатларга қараганда тезроқ ривожланади деб тахмин қилинади. Бу мамлакатларнинг жаҳон бозорида иқтисодий ўсиши ва рақобатбардошлигини оширишнинг манбаи улар ишлаб чиқарадиган ва экспорт қиладиган товарлардир, деган хулосага келади. Ўзбекистон, шунингдек, бошқа мамлакатлардан маҳсулотларнинг асосий импортчиси ҳисобланади. 2018-йилда импорт асосан машина, асбоб-ускуналар ва транспорт воситалари (умумий импортнинг 47 фоизи), кимё маҳсулотлари (импортнинг 19 фоизи), озиқ-овқат (импортнинг 14 фоизи), металл ва металлдан тайёрланган буюмлар (6 фоиз), тўқимачилик ва поябзал (умумий импортнинг 6 фоизи) ҳиссасига тўғри келди. Биз тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар динамикаси ташқи сиёсат ва ташқи иқтисодий омилларга, шунингдек, мамлакат ичидаги инвестиция муҳитига боғлиқ деган хулосага келишимиз мумкин. Бундан ташқари, тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ривожланиш тенденциялари ва Ўзбекистоннинг баъзи макроиқтисодий кўрсаткичлари, шу жумладан товарлар экспорти ва импорти динамикаси мос келиши аниқланди. Бир кўрсаткич бошқасига қандай таъсир кўрсатишини ишлаб чиқаришнинг ўсиши, янги технологияларни жорий этиш ва юқори технологияли ишлаб чиқаришларни яратиш имкониятини яратувчи саноат бўйича тўғридан-тўғри инвестицияларнинг нафақат умумий миқдорини, балки шакли ва таркибини ҳам ўрганиш орқали аниқлаш мумкин.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2 май 2024 йил куни Халқаро конгресс марказида учинчи Тошкент халқаро инвестиция форумининг ялпи мажлисида сўзлаган нутқи. <https://president.uz/uz/lists/view/7195>
2. Ўзбекистон «Бизнес юритиш 2020» рейтингда кўтарилди. 2019 йил, 24.10.2019 Иқтисодиёт, Газета. <https://www.gazeta.uz/uz/2019/10/24/doing-business/>
3. Дунёда тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар сиёсатининг бугунги йўналишлари ва Ўзбекистондаги вазият. Иқтисодиёт хабарлари., 27.01.2024 <https://nuz.uz/uz/iqtisodiyot/1233366-dunyoda-tʻgʻridan-tʻgʻri-horizhij-investicziyalar-siyosatining-bugungi-jʻnalishlari-va-ʻzbekistondagi-vaziyat.html>
4. Буневич К.Г., Мутовкина А.Е. Влияние прямых иностранных инвестиций на макроэкономические показатели и международный рейтинг России. Статья, МУ., № 3., 2018
5. <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-priamyh-inostrannyh-investitsiy-na-makroekonomicheskie-pokazateli-i-mezhdunarodnyy-reyting-rossii>